

karl kraus i ideja socijalizma

georg knepler

Onaj ko danas hoće da razmišlja o ovoj temi, mora, rečiću oslanjavajući se na Brechta, »da prevlada bar pet teškoća«. Sud koji je Kraus izradio sam o sebi mora se uzimati ne uvek doslovno, ali uvek vrlo ozbiljno; mora se promisliti da je Kraus bio satiričar, a ne političar, mada je često politički delovao; mora se imati u vidu da je uvek pravio razliku između stvari i njenih zastupnika; mora se znati da je on doživljavao duboke promene svojih pogleda često uz dugogodišnje tegobne unutrašnje sumnje i borbe; na kraju, peto, treba prevladati celo brdo teškoća koje čine predrasude i pogrešne ocene; Karl Kraus nikada nije identifikovao »socijaldemokratiju« sa »socijalizmom«, za njega je »socijalizam« značio »zamenu gradanskog sveta socijalističkim«, a »komunizam« nije psovka (koju je gradanski svet u međuvremenu pokušao da načini od njega), nego je alternativni koncept za dostizanje upravo onog cilja koji socijaldemokratija u Krausovo vreme nije samo promašivala, nego je i prestatala da mu teži.

Karl Kraus je u raznovrsnim formulacijama uvek iznova kazivao da se za njega ne radi o pogledima, nego o idejama, ne o stanovištima, nego o umetnosti reči, ne o politici, nego o jeziku, o rečenici, reči, pa i zapeti. Odatle su neki interpretatori i biografi — primeri će uslediti — izveli da se za Krausa radilo samo o umetnosti reči, a ne i o pogledu ili stanovištu. Sam Kraus je to video više diferencirano. On je već 1907. (F 232, 44) znao da ima više čitaoca onog tipa »koje samo zanimanja za materijal nagoni na čitanju Fackel-a, nego takvih koji »shvataju njegov način i pravac« i da manje značaj pridaje onim prvim: ali on zborog toga nije prestajao — hiljadama puta egzemplificirano na materijalu, na »pojavama« — da kazuje svoje mišljenje: o polnom moralu i o jeziku, o politici i o umetnosti, o Offenbachovoj i o Lehárovoj muzici, i tako dalje, sve do jelovnika i institucije »pozdravljača« u restoranima. On misli da se pojavi približava »primerenom mnenju«, sad s jedne, sad s druge strane, ali ne tako kao da on o njoj ne misli ništa, ili kao da su njegovo mišljenje ili stanovište nevažni. On kaže da »stvarima pogleda prilazi iznutra« (F 531, 1920, 95), ali ne kaže da nema nikakvih pogleda. Ukratko, Kraus pravi razliku između površnih, žurnalističkih, od gradanskog sveta i njegove štampe inaprijsnih tekućih mnenja, i onih koje potiču iz ideja, i u »jeziku«, »izvora« iz uljudnosti, uverenja, koja su »duhovno obavezujuća«.

»Ne uvek doslovno, ali uvek veoma ozbiljno« moraju se uzimati Krausovi iskazi o samom sebi, rekao sam. »Celog svog života brinuo sam ni o čemu drugom, do o rečenici, verujući u to da će se njom zahvatiti istina o čovečanstvu, o njegovim ratovima i revolucijama, o njegovim Isusima i Judama. Kada se to čitalo, bila je to politika. Kada se čita šta je smatram o tome, to je l'art pour l'art. To dolazi otuda što se ne razume ni jedno ni drugo.« Ove rečenice stoje u jednoj glosi, naslovljenoj sa *Kod Čeha i kod Nemca* (F 572, 1921, 64-68), koja doslovno varniči humorom i ironijom. Radi se o onima »koji, istina, osećaju nemacki, ali ne umeju« (isto, 67). Ne znam da li je sam Kraus, ili neko dugi, bio onaj ko je od prvobitne slabe glagolske forme »gescharte« (u gornjem citatu), pre preuzimanja u posthumano izašlo delo *Jezik* (1954, 341), napravio jaku, pomalo starinsku formu »gascheren«; ironična distanca time se samo pojačava, jednako kao i izrazom »mein Lebtage« (»moj život«), izraz koji se koristi u repertoaru lokalne bečke sfere i nalazi se u strofama klapeta.

»Celog svog života bio sam ovde. . .«

peva, tri puta uzastopno, Kraus uz melodiju vicekralja Perua (vidi str. 53). U istoj glosi (isto, 66), Klaus izričito opominje da se ne previda ironija nekog teksta: »Ono što razumnost. . . najlošije kopira, jeste ironija koju ona izaziva. Pošto ni po koju cenu ne želi sebe prepoznati, to će prosto iznošenje onoga što ona misli, ironično ponavljanje njenih motiva, kod nje najmanje pomoći. Ona će to smatrati mišljenjem autora. Rečenice pred njom nikada nema lica, ne smeje se, ne namiguje i ne poigrava, ne treperi, nego ima ono mišljenje koje ima kad se istrgne iz psihičke situacije u kojoj stoji«. Sam autor ne mora bezuslovno najbolje znati šta ostvaruje; dovoljno je da to ostvaruje: mi, dakle, imamo na raspolaganju ne samo Krausove sabrane spise, nego i njegovo sabrano čutanje (kako je to on jednom rekao) i njegova sabrana dela. A u ovom slučaju on nam to i kaže. Uzmimo njegove reči o »psihičkoj situaciji« u kojoj je pisao ovu glosu! U tu psihičku situaciju spada to da je tada bio angažovan preradivanjem *Poslednjih dana čovečanstva*. Delom koja se zastupa na nečemu drugaćijem od rečenice, na primer, o širenju mišljenja da ratove treba izbegavati. I između pojavljuvanja ove glose u *Fackel-u* i njenog preštampavanja u knjizi *Jezik*, Kraus se brinuo o mnogo čemu drugaćijem od rečenica, na primer o izbacivanju jednog novinara i o smenjivanju jednog političara. A to ne potvrđuje da je ono što on piše l'art pour l'art; to »jesti« to samo kada se čita šta Kraus piše o tome naime, o jezičkim kvalitetima toga — , čita li se samo to, onda je to politika. Teško da bi se moglo izraziti dijalektička. No, sve to ne pomaže. Jednom od Krausovih najčitanijih biografa, Paulu Schiku (1965, 105), ovo mesto služi za to da elaboracijom Krausovog navodnog isključivog bavljenja jezikom potisne u zaborav to da je on upravo tada bio zaokupljen nečim mnogo dalekosežnijim, naime revolucionarnim provazilaženjem gradanskog sveta. O tome nema reči ni kod drugog mnogo čita-

nog Krausovog biografa, Hans Weigela (1968). A pomoću jedne treće knjige, čija je tema identična sa temom ove rasprave, knjige Alfreda Pfabigana (1970), pokušaću da pokažem u koliko meri se do sada ocrta teškoće suprostavljuju razumevanju Karla Krausa. Kada se ne bi iz njegovih spisa znalo da se Kraus, tokom skoro dve decenije, nije bavio samo čistotom jezika, niti samo borbom protiv korupcije, niti samo štampom, iz pomenutih knjiga to se ne bi moglo sazнати. Razume se, sve tri knjige prikazuju čuvene kompanje sa dosta pojedinosti. Ali, Schick i Weigel ih prikazuju samo kao nešto su su one *takode* bile: kao borbu protiv korumpiranih ličnosti, protiv ove ili one ustanove. Naročito Weigel daje mnogo detalja, na primer da je Kraus unutar socijaldemokratske partije imao prijatelja i neprijatelja, ili kako je protekla epizoda sa plakatom protiv Schobera. Pri tome se pojedinim ličnostima pridaje značaj koje one uopšte nisu imale. Weigel mnogo pažnje posvećuje i tome da je Kraus — ne znajući ponekad šta će i kamo će — menjao svoja mišljenja, pa i u pogledu privatnih odluka, na primer da li se preseli u Berlin, ili da ostane u Beču. A one postojano u Krausovoj slici sveta Weigel nije umeo da dokuči. Cak ni onda kada svojim čitacima saopštava šta je za Krausa proizlazilo iz te slike sveta između 1916 i 1933. godine. Schick, pak, nije svojim čitacima ostao dužan to postojane (kako sam to je nazvao), ali jeste to da je Kraus iz toga u ovom periodu izveo za sebe jednu — revolucionarnu obavezu koju je oduševljeno — sve su to sopstvene Krausove reči — preuzeo na sebe. Istina, Pfabigan je to video, ali nije i objektivno predstavio. Verovatno je najveća Pfabiganova teškoća u tome što on u središte želi da postavi »sadržaje Krausovih dela«, ali ne i njihova vrednovanja (16). to ne može uspeti. Pošto Pfabigan zbog toga jezik satiričara ispituje na osnovu bukvalog značenja, pošto sam nigde ne kaže šta tačno on, Pfabigan, shvata pod socijalizmom, na svakom koraku mu se dogadaju gadni promašaji, kao na primer da se Kraus mogućnošću zamene kapitalizma »nekim drugim društvenim sistemom. . . nikada nije bavio« (53), ili čak da je »Kraus pomogao. . . da se spreći jedna prava revolucija« (217).

Sem toga, postoji i sledeća poteskoća. Často se Krausove reči moraju uzimati sasvim doslovno, a često se, na primer u gore citiranoj glosi, mora razumevati da jedna rečenica može da se preliva i da leprša. Ukoliko se ona onda preciznije hvata za reč i ukoliko tešnje se dovodi u vezu sa onim što je njen autor radio kada nije baš pisao, utoliko jasnije se vidi da je ta rečenica sastavljena od metafore. Te metafore se ne smiju prenatezati do besvesti. Kao da ova odluka ne iziskuje dovoljno truda — s tako teška ona ipak nije! — mora se, sem toga, znati da treba ozbiljno uzimati i rečenicu koja se smeje i iskri, pa tako i našu glosu. Kraus je uvek iznova govorio da je njemu stalo do jezika, stilu, umetnosti reči, a on je često, najčešće, kazivao neironičnim jezikom. Rado je to kazivao onda kada mu je postajalo nelagodno to koliko duboko se upuštao u političku akciju. A posle 1934, kao što je pokazano, on se sasvim — skoro sasvim — povukao na tu poziciju. U njegovu koncepciju spada to da je poezija bila pre pesnika, a duh pre čoveka. »Od greha očišćeni« čovek, kaže se u jednom stihu, jednom će magijski ponovo otkriti jezik. Uz ovu sliku spada i to da se jezičkom kvalitetu, kao sam od sebe, pridružuje moralni. O svomim *Poslednjim danima čovečanstva* Kraus je pisao (F 800, 1929, 2) da je to »književno delo koje izgleda tako neposredno podređeno jednom moralnom cilju, da isticanje literarnih kvaliteta ovome skoro da može da štetiti«. Kada »rečenica« »zahvata istinu«, ona onda reprezentuje i »moralnu svrhu«. A upravo na taj način, to je moguće dalji tok mišljenja, rečenice — ili reč — služi i kao oružje. Baš to kazuje jedan drugi karakterističan stih; on govorii o pesniku koji »štiti« — ne bez sličnosti sa Wagnerovim Tristanom — »reč« od lažnih zahteva »dana«:

Za njega ona nije roba, nego je oružje,
I ne samo oružje, nego i vrednost.

Kraus se veoma često ogradičao od onog načina govora prema komu on »ovladava« jezikom, kazujući da on služi jeziku, da biva ovlađivan u s njim. Uprkos svemu tome, rečenica koja treba da zahvata ono što je istinito, mora pre toga da padne na um autoru i on je mora izgraditi (inače bi struktura rečenice »zahvatila« druge smislove, a ne istinu). Ponekad je Kraus ispisivao po deset i više verzija jednog istog spisa. I plakat koji je Kraus dao da se izlepi u svojoj borbi protiv šefa policije bio je za njega »dobro izgrađena rečenica«. Tako se, dakle, potpuno u Krausovom smislu i terminologiji, može reći da rečenica, da bi zahvatila istinu, mora biti izgrađena: njoj pripadaju literarni i moralni kvaliteti i upravo na taj način ona se potvrđuje kao oružje protiv lažnih zahteva neprijatelja. Podim korak dalje, ali ostanimo kod Krausovog pokušaja da prindu Sohobera da napusti službu šefa policije. Kraus je prikupio i analizirao hiljade činjenica, ispoljio sjajnu kriminalističku pronicljivost, svoja otkrića širio je ne samo štampom nego usmenom — pa i pevanom — rečju; vodio je — sasvim u današnjem smislu reči — kampanju. Ako je rečenicom koju je Kraus dao da se izlepi po bečkim stubovima za plakate bila zahvaćena istina — ukoliko se apelom može iskazati istina — onda je tome snažno pripomagao njen autor. On to nije prepričao samo rečenici, pa ni njenoj strukturi. Zašto je radio sve to? Zato što mu se s krajem monarhije činio mogućim i nužnim i kraj gradanstva. Kraus je prekinuo sa socijaldemokratijom upravo zato što je ona mlako i skoro nikako težila »preobražaju sveta za kojim žudimo« (F 743, 1926, 152), zato što je »u svetsko-istorijskom trenutku godine 1918, kada joj se gradanski svet klecajući nudio za presudni udarac, ipredelila, za to da sa tim svedom deli inventar moći i položaja« (F 811, 1926, 6). To nije nimalo ironično, to se može čitati i takva mesta, kao što je pokazano na predhodnim stranicama moje knjige, uopšte nisu usamljena; i to se može, pa i mora, doslovno shvatiti, ako se želi shvatiti Krausove posleratne pozicije. A o takvim izjavama, ni kod Schioka, ni kod Weigela, pa ni kod Pfanigana, ne može se sazнатi, pa ni samo naslutiti, ništa. Ovo stanje stvari moglo bi pripadati sledećem kontekstu: tokom nekoliko godina, Kraus je mislio da javnim apelima, kontaktima sa pojedinim socijaldemokratima i sa levicarskim organizacijama unutar i izvan socijaldemokratske partije, a pre svega sa omladinom, može da promeni kurs socijaldemokratije,

je. Istovremeno sa svojim odvajanjem od nje, kada je video da sve to nije urodilo plodom, Kraus se približio teorijskim pozicijama komunizma. To se, kao što je već izvedeno, pokazuje pre svega u njegovom teorijском odbijanju socijaldemokratske koncepcije, u njegovom prepoznavanju neprijatelja u sopstvenom taboru, u razmišljanju o ružnom građanskom ratu (vidi str. 190). Ni izraz »komunizam« ne biva samo satanizovan. On je »ipak čistijeg idealnog porekla« (F 554, 1920, 8); »duhovni svet komunizma organizuje se «iz ideja one poslednje nade koju izgrajuće očajanje» (F 876, 1932, 6); komunizam se »aub specie seternitatis« ne može imenovati istovremeno sa socijaldemokratijom (isto, 179). Nešto tako se i danas u mnogim krugovima čita nerado i stoga i ostaje neponenu - kod Schicke i Weigela u potpunosti, a kod Pfanigana se može naći bar jedan od tih iskaza.

Da bi se, uprkos svim teškoćama, približili razumevanju Krausove pozicije u periodu od svetskog rata do njegove smrti, neophodno je ispitati kako je on dolazio do takvih gledišta, kao i to zašto se na njima zaustavlja. Ako je Kraus bio mišljenja da, u poređenju sa socijaldemokratijom, komunizam ima moralnu osnovu, širi horizont, veću koncepciju, zašto on onda nije postao komunist, zašto nije postao marksist? Odgovori na pitanja ovakve vrste ne mogu se - kako je uobičajeno - izvoditi iz one faze u kojoj je Kraus imao držanje Timona; iz ove faze ne mogu se izvoditi njegovu najdublju uverenja, pa ni njegovo uverenje uopšte. U poslednje dve godine svog života, Kraus se u javnosti prkosio i ogorčeno odričao svega onoga što je govorio i činio u godinama posle rata. Sve što je političko sada mu je bilo sumnivo i odvratio, i desnicu i levicu, i socijaldemokrate i komuniste sada je trpao u isti džak - mada i tada sa izvesnim izuzecima - »sva učenja o socijalnom spasenju«, a pri tome je podrazumevao i komunizam, za njega su sada sadržala manje čovečnosti od tonova Offenbachove muzike. I ništa se nije trajnije održavalo sem vere da je svekolika prošlost bolja od svakolike savremenosti. Na jednoj od poslednjih stranica Fackel-a može se pročitati sledeće: »Priča se da je neki samrtnik rekao 'Opovrgavam sebe'. Ja činim isto to i dodajem: Ja protivrečim sebi!« (F 917, 1936, 93). Ova ironična formulacija više upućuje na bol, nego što ga prikriva, i na situaciju koja ga je izazvala (takođe na »Možda čemo doživeti...« da se bol opet ublaži). - Moramo sagledati celokupnu panoramu Krausovog dela i deljenja, ako hoćemo da saznamo kako se on odnosio prema ideji socijalizma i u čemu se distancirao od komunizma.

Njegov verovatno najnačelniji prigovor marksističkom konceptu usmeren je protiv ideje da je ljudski duh produkt društva. Kraus je hiljadama puta utvrđivao da bezduhovnost, glupost, niskost ljudi, njihovi ravnici, stoje u »ekonomskom kontekstu«, da ih stvaraju društvene formacije, ali je »duh« za njega dolazio iz drugih područja, bio izvan takvih mreža, postojao pre svakog ljudskog društva. Želimo li ga razumeti, mora se poznavati i respektovati ovo Krausovo mišljenje, pa i onda kada ga ne možemo deliti. Tako je i socijalizam - koji je, kao što je rečeno, za njega značio raskid sa građanskim svetom i njegovom bezduhovnošću - dolazio iz duha. Stoga je tako često reč o »istinskoj revoluciji«, pa i - još jednom - u jednoj strofi napisanoj za generala Bum-buma (notni primer 21)

*Po notama, po Offenbachovim notama,
vodom svoj podsmeħ:
To je protiv svih despota
istinska, revolucije.*

Tako se i komunizam i komunisti prosudjuju prema tome u a u žele i provode »istinsku revoluciju«, da li dolaze iz duha, da li su »povezani sa duhom«. Pogledajmo još jednom citiranu Krausovu misao o komunizmu i videćemo da su kriterijumi te vrste oni po kojima Kraus prosudjuje i ne osuđuje i komunizam - kao i sve ostalo. (I vidi se koliko nepouzdan je i prenosiću) Wegel kada, na str. 309 svoje knjige, kaže: »Karl Kraus se prema komunizmu odnosio uvek radikalno odbijajuće.«) Već je pomoću mnogih formulacija pokazano da se za Krausa uopšte nije radilo samo o nekoj »duhovnoj« revoluciji (ili o revoluciji »u duhu«). Kraus se intenzivno bavio čak i tim kako bi se revolucija odvijala, koje konsekvence bi imala, ko bi joj se suprotstavljao. A Wegel je još jednom naprosto lažno obavestio kada je (str. 339) napisao: »Kraus je uvek odbacivao svaku nasilje.« Na prvoj stranici Fackel-a 418, od 8. aprila 1916, masnim sloganom je odštampano sledeće:

Bog na nebu zna: krvolčnost je tuda mojoj duši, a predstavu o odgovornosti pred Bogom verujem da imam u najstrašnijoj meri, pa ipak, ipak bih htio da uime Boga preuzmem na sebe odgovornost da komandujem vatrui, samo ako bih se pre toga sa najbrižljivijom i najbožljivijom pažnjom uverio da se pred puščanim cevima ne nalazi ni jedan drugi čovek, pa i nijedno drugo živo biće, sem - novinar.«

Sören Kierkegaard, 1846.

Ove reči Kraus je preštampao još tri puta tokom narednih godina (F 521, 1920, 7; 531, 1920, 50; 686, 1925, 2/3); na ovo presudno mesto aludira i jedna Kierkegaardova dnevnička zabeleška koju je Kraus takođe preštampao (F 706, 1925, 23), povrh toga on je ove reči pročitao osam do deset puta u svojim predavanjima, a više puta je u glosama upućivao na njih. Nezavisno od referenci na Kierkegaarda, one su se u Fackel-u pojavile oko sedamnaest puta. Kraus je na njih prvi put upućen verovatno posredstvom jedne knjige Theodora Haecckera o Kierkegaardu. U jednoj svesci Fackel-a iz marta 1914. (395, 19), Kraus citira jedan pasus iz Haecckerove knjige, u kome se o Karlju Krausu kaže: »... jedino on, i niko drugi, imao bi pravo da u svom delu mržnje citira strašne Kierkegaardove reči o novinarima.« Ali, same te strašne reči tu nisu prenešene. Kraus se na to odlučio tek nakon dve godine svetskog rata. Očigledno da je u prvim godinama rata pitanje o primeni nasilja za odbranu od zločina protiv čovečanstva za njega postalo problem. U meri u kojoj Kraus zapada na novinari, istina, jesu bili produžena ruka, ali ne i ratni zločinci, širi se ova strašna misao.

14 polja

Već u decembru 1915. (F 413, 27/28), Kraus, sa krvavom ironijom u punom smislu reči, piše da bi »za jedan jedini dan preuzeo komandu koja bi front prenestila u pozadinu... da bi najkravavije bilo tamo gde je na ovom lagodno gledajućem svetu najprobatačnijel«. Godine 1916. on piše (F 431, 27) da bi (umesto jedne ratne izložbe, koja je organizovana) »posetio jednu izložbu mira na kojoj se ne bi moglo videti ništa drugo sem obešenih ratnih dobitnika, heroja finansijskog rata...«. Ova misao mu ne da mira. Je li rat »puštanje krvi?« »Samo što još нико nije došao na ideju... da umesto vojnika žrtvuje vojne liferante koji u svim državama ipak predstavljaju prilično jak kontingenat.« (F 437, 1916, 122). Jednog novinara, koji je ispušto da to pomene, Kraus podseća »da je predavač tokom večeri dvadesetak puta zahteve da se pripadnici štampe vešaju ili streljaju« (F 454, 1917, 34). Po okončanju rata on apeluje da se demokratski svet »naoruža, na nesreću nužnim, sredstvima za istrebljene razvrate, za presecanje tog rodom skrnjavljena« (F 499, 1918, 32). A 1920. on podseća na to (F 531, 124) da je već za vreme rata priželjkivao »sveti rat protiv pozadinaca.«

*O, kako mrzim te vampire novca!
Oni sa smehom prkose svim vešalima –
odavno smo preslabi da ih povešamo!*

— peva Kraus u novembru 1921 (F 577, 99/100) — ovaj motiv ulazi u liku, a komad *San*, napisan za Božić 1922, vrhuni u razmatranju i afirmaciji nasilja: u poslednjim redcima komada pita »pesnik« — u koga se preobrazio »zanovetač« — (a reč »ovde« treba razumeti kao oznaku vremena, mesta i okolnosti):

*Zar ovde nasilje ne bi bilo dobro delo?
Koristi li opljačkanom svetu mir razbojnika?*

Humanistu, pacifistu, religioznom misliocu Karlu Krausu ništa nije bilo dalje od prolivanja krvi. Kao osvetu ili kaznu on preporučuje da se ratnim zločincima podele šamari ili da budu »išibani«, da im se, doduše, oduzme nepravedno stečeno imanje, ali da se ostave na životu (mada povremeno govori i o »čistoj osveti«). Ono što ga pokreće jeste zabrinutost nad pitanjem ne postoje li okolnosti koje iznudjuju primenu nasilja u odbrani od nasilja. Bilo bi pogrešno misliti - iako bi se to moglo izvoditi iz citiranog - da je Karl Kraus za rešavanje društvenih problema preporučivao nasilje, ali bi bilo još pogrešnije prečutati - a to je mogućnost koju uglavnom izabira literatura o Krausu — da je on u potpunosti uvidao da u preobražaju društva mogu postojati situacije u kojima primena nasilja postaje neizbežna. Kao za svakog revolucionara, to je i za Karla Krausa bilo mukotorno pitanje savesti. U svakom slučaju, problem primene nasilja ne javlja sa teorijskom razgraničavanju Krausovih pozicija i pozicija marksizma. Kriterijume za odgovor na ovo — kao i svako drugo — pitanje, Kraus je izvodio iz svog, već više puta razmatranog, koncepta sveta i čoveka, iz svojih pesničkih uvida u ono što bi bilo moguće, u kontrastu sa onim što je od svih grozota moguće. Ne može se reći da se iz ovog pogleda na sve mogu izvoditi čvrsta, jasno ocrta i precizno formulisana pravila za prosudjivanje zbivanja epoha. Karl Kraus je sudio intuitivno. Zna se da je on zadivljivao neke od velikih revolucionara — Rosu Luxemburg, Karla Liebknechta, Dimitrova takođe, i, naravno, Brechta, a da zbog toga nije prihvatao i njihove celovite pozicije. (Opet se pokazuje, primetimo uzgred, kako je citoac teško da iz literature o Karlu Krausu stekne sliku o njegovom stavu prema socijalizmu. Ta literatura postupa selektivno. Od dvojice biografa, Weigel ni jednom ne pominje imena Rose Luxemburg, Karla Liebknechta, Dimitrova, a Schick samo škrtu registruje njegovo gnušanje zbog ubistva Luxemburge i Liebknechta. Ni Schick, ni Weigel, ni Pfanigan ne daju nikakvu informaciju o tako uočljivim Krausovim približavanjima nekim od najradikalnijih ideja Karla Liebknechta, kao ni o njegovom često izražavanju prisnom saučešću u sudbini Roze Luksemburg, pa i simpatijama prema njenom pogledu na svet. Literatura o Krausu je u opštem bolje informisana o Krausovim često krajnje oštrim — i ne uvek opravdanim kritikama drugih muškaraca i žena koji su se izjašnjivali za revolucionu. Kraus nije verovao u njihov raskid sa građanskim svetom, verovao je da uočava protivrečnosti između njihovih reči i dela, nije mu se dopadao njihov jezik. O jednom od njih on govori prezrvivo »ne zato što je komunist, nego zato što zapravo nije komunist« (F 868, 1932, 6) — a upravo njega je pogrešno ocenio. Krausove predstave o revoluciji uključivale su potpuni raskid sa svim što je građansko, u svim njegovim pojavnim oblicima, sve do građanskih formi ophodenja i, naravno, do jezika građanskog sveta. Jednom je naglasio tvrdnju da je u svom rasvetljavanju »opasnosti građanske štampe« imao u vidu i marksističku (F 890, 1934, 50). Današnjim jezikom rečeno, on je kritikovao revoluciju s leva; za njega ona nije bila dovoljno radikalna — ni dovoljno brza. Na početku — sigurno ne bez razumevanja za to da radilo o svetsko-istorijskim zbivanjima — Kraus se prema Mađarskoj i Oktobarskoj revoluciji odnosio uzdržano, a kasnije sa sve većim odbijanjem. Tu — upravo tu — za njega je verovatno pitanje primene nasilja bilo presudna smetnja za saglasnost. On je bio svestan brutalnosti sa kojom je internacionalna buržoazija pokušavala da uništi ove revolucije, ali je razmere te brutalnosti ipak potcenjivao. Bilo je govora o tome da je Kraus u poslednje dve godine života delio udarce na sve strane. On nije odustao od odluke da »dok postoji, zastupa stvar napačenih i namučenih stvorenja protiv kapitalističkog ološa i njegove intelektualne sabraće« (F 890, 1934, 306), ali teško da je očekivao da će ga iko slediti na putu kojim je krenuo. — Svoju pesmu *Posle dvadeset godina* (F 508, april 1919, 1–7), Kraus je zaključio stihom:

*Iza, kao voda, ostaje sve moje lutanje!
U njegovu veličinu spada to što od nas ne zahteva da mu uvek dajemo za pravo, ali nas uvek prinuduje da se s njim zamislimo!*

(Georg Knepler, *Karl Kraus liest Offenbach*, Henschelverlag Kunst und Gesellschaft, Berlin 1984, str. 237 – 243.)

Preveo: Pavluško Imširović.